

JOHANNE A. VAN ARCHEM

Terug
naar
Vlaanderen

Johanne A. van Archem

*Terug naar
Vlaanderen*

VCL serie

I

Huib Bosschaard zou jaren later nog zeggen dat hij eigenlijk niet had begrepen wat hem precies bezielde en toch had hij het ook wel geweten. Die reis was nodig geweest, daar was hij van overtuigd, ook jaren later nog, toen hij allang een keurige huisvader was met een goedlopende zaak en een navenant inkomen. Maar hij kon zich er soms nog over verbazen dat hij zomaar zijn koffertje inpakte en vertrok in die eerste maanden van dat merkwaardige jaar 1934.

Het begon met één gebeurtenis, die zich ver buiten zijn leven en zijn omgeving afspeelde, een voorval waar hij niets mee te maken had. Het had hem niet met rust gelaten, 'men' had hem niet met rust gelaten.

Hij was op reis gegaan naar het buitenland, voor het eerst van zijn leven en ook voor het laatst. Reizen en vakantie waren zaken die hem helemaal niets zeiden, ook jaren later interesseerde het hem nog steeds niet.

De weken voordat hij vertrok hadden onrust gebracht, angst en onzekerheid. De reis had hem een schok toegebracht, machteloze woede en frustratie. Maar toch ook iets anders...

Die reis had wegen geopend die anders gesloten waren gebleven, besepte hij toen hij erop terugkeek. Die reis was echt nodig geweest, begreep hij later.

Hij was niet de enige die verbaasd was over die onverwachte uitstap, er waren meer mensen, die weinig begrepen van Huibs onverwachte drang naar een ver buitenland.

Huib was geen man om op reis te gaan, integendeel, hij zat het liefst in zijn schuurtje achter de woning van zijn ouwelui en knutselde aan allerhande voorwerpen die met elektriciteit te maken hadden: radio's, lampen en motoren. Avontuur en een lonkende verte waren hem vreemd.

Toen de burens van de overkant in 1933 afscheid namen omdat ze na lang wikken en wegen de stap namen om te emi-

greren naar Canada, haalde hij zijn schouders op. Voor hij zover kwam dat hij zijn hele boeltje inpakte en hier alles achterliet... Hij begreep zijn burenen niet. Wat zochten die lui aan de andere kant van de oceaan? Een betere toekomst? Kom nou, je moest overal hard werken voor een paar schamele centen. Of je dat nou hier deed in de fabriek of daarginds, maakte niet uit. De gebraden duiven vlogen je nergens in de mond. Huib was tevreden met zijn leven, voor zover dat mogelijk was voor een arbeider, zoals hij er meteen achteraan vermeldde.

‘Mijn moeder en ik hebben in de oorlog genoeg avontuur meegemaakt voor de rest van ons leven,’ zei hij geregeld als hem gevraagd werd of hij nou nooit eens wilde uitkijken naar een andere functie. Dat werk aan de machine in de fabriek was beneden zijn niveau. Hij was zo handig in het herstellen van motoren, radio’s en al die moderne zaken die om de haverklap op de markt verschenen. Hoeveel mensen hadden nu verstand, echt verstand van die elektrische apparaten? Wie kon nou echt een fiets repareren?

Ja, de fietsenmaker, maar het was de vraag of hij het zo netjes deed als Huib. Waarom zou hij blijven zitten in dat eenvoudige baantje aan de weefmachine? Hij kwam nooit verder dan dat en het bleef stille armoede, daar kon hij vergif op innemen. En was hij een vent om altijd met de pet onder de arm voor de hoge heren te staan?

Nee, dat was hij niet, maar hij had geen last van die hoge heren, zei hij. Als die nou meenden dat een arbeider zijn pet moest afzetten voor hen, nou, dan zette Huib die pet af. Daar zat hij niet mee.

De fietsenmaker bij het station had hem een jaar of vier geleden eens gepolst of Huib ervoor voelde om bij hem te komen werken. Het loon was weinig beter dan hij al had. Huib schudde het hoofd. Hij wist wat hij had en hij moest maar afwachten wat hij daar kreeg, zei hij toen zijn stiefvader opmerkte dat hij dat werk maar moest aannemen. Hij was dan bezig met zijn hobby en kreeg nog geld toe ook. Zijn hart

lag bij dat gepruts in de werkplaats, niet aan de weefmachine van de textielfabriek.

Huib ging niet op de uitnodiging in.

Zijn stiefvader dacht nog dat het lag aan die merkwaardige, bijna nonchalante aard van zijn zoon; dat gemakkelijk, dat ambitieuze was niets voor een echte tukker, vond hij.

Dat was een aantal mensen niet met hem eens, zei zijn vrouw lachend. Een tukker was ook flegmatisch en afwachting. Wat dat betrof was Huib een echte Twentenaar.

Een halfjaar later overleed de fietsenmaker vrij plotseling en zijn vrouw verkocht het bedrijf zonder enig overleg met anderen. Huibs ouders keken elkaar aan. Had de jongen een vooruitziende blik gehad? Ze hadden zonder meer verwacht dat hij meteen die kans had aangegrepen. Het was immers zijn lust en zijn leven.

Hij had achteraf gelijk gehad door het niet te doen. Stel je voor dat hij die baan had aangepakt. Dan had hij niet terug gekund naar de fabriek. Eenmaal eruit bleef eruit, dat was het motto van de heren van de fabriek.

Maar Huib had geen vooruitziende blik. Hij hield niet van veranderingen, zo eenvoudig was het. Hij was een beetje gemakzuchtig, merkte zijn moeder Hannelore, meestal Hanne genoemd, vaak op. Zelfs zijn manier van lopen zei het al. Rustig aan, dan breekt het lijntje niet.

Hij bewoog zich voort op een rustige, kalme manier alsof hij nooit haast had en toch was hij vaak als eerste aanwezig. Iemand laten wachten kwam niet in hem op. Maar als iemand niet op de afgesproken tijd bij Huib arriveerde, kwam hij ook van een koude kermis thuis. Dan was Huib al verdwenen en liet hij de man ijskoud staan.

Huib was geen echte inwoner van het dorp, vonden de dorpelings, al woonde hij hier al vanaf zijn jonge jaren. Zijn moeder was dat ook niet. Hij was hier niet geboren. Hij was geboren in België, in een kleine stad ten noorden van Gent.

Zijn spraak was ook anders dan het dialect, dat hij uitste-

kend verstond maar zelf niet goed sprak. Hij was iets te oud geweest om het dialect van de streek nog zonder moeite op te kunnen pikken in zijn ontwikkeling van kind tot volwassene.

Hij sprak vaak gewoon Nederlands. Hooghaarlemmerdijks, zeiden ze hier. Zijn moeder Hanne sprak met een sterk zuidelijk accent, net als die andere Belg die hier in het dorp was achtergebleven nadat het in 1918 weer vrede werd, Pieter Nijs.

Huib en zijn moeder waren hier gekomen in het begin van de grote oorlog, in 1914, gevlucht uit België. Huib was toen zes jaar oud. Er was nog een zusje geweest, dat was omgekomen bij het oorlogsgeweld. Het was nog geen vier jaar geworden.

Huibs vader was gesneuveld in de loopgraven van Diksmuide in België aan het front in dat oorlogsjaar 1915, zo stond in de kille brief die moeder had ontvangen via haar familie in het verre België.

Hanne Bosschaard bleef met haar zoon in Nederland na de oorlog. Ook toen al die duizenden andere vluchtelingen weer naar huis gingen, hetzij met een toeslag van de Nederlandse overheid al voor het einde van de oorlog, hetzij dat ze gewacht hadden tot het weer vrede was.

Zij had daarginds niets meer te zoeken, zei ze verbeterd allang voor het vrede was geworden. Haar huis was er niet meer, haar eigen familie evenmin. Haar ouders waren jong gestorven, lang voor de oorlog. Over verdere familie liet ze niets los en ze wilde weinig of helemaal niet praten over die jaren in België.

Ze had een goed kosthuis gevonden bij de oude vrouw Heetman. In 1916 stierf de oude vrouw. Ze had een lang leven gehad en veel tegenslagen overwonnen, maar een longontsteking werd haar fataal. Hanne kreeg het huis. Vrouw Heetman kon dat rustig doen, ze had geen kinderen die zouden protesteren.

Hanne bleef gewoon haar werk doen: wassen voor anderen en de moestuin bewerken. Huib redde zich wel. Hij was een zelfstandig kind.

Een jaar voor de vrede kwam, kwam er een nieuwe man in Hannes leven. Een wat oudere vrijgezel, die na de dood van zijn ouders alleen kwam te staan en de stap waagde om Hanne een aanzoek te doen. Hij wist dat ze weduwe was en toen hij hoorde dat ze er sterk over dacht om in Nederland te blijven, waagde hij de stap. Een huwelijk zou het voor haar gemakkelijk maken om te kunnen blijven.

Ze zei ja en er werd snel getrouwd. Dat werd nog even een probleem, want Hanne was rooms en Egbert Maatman niet. De dominee kwam even praten, de pastoor ook. Beiden waren bang om een zieltje te verliezen, spotten de burens, maar Hanne maakte een eind aan de discussie. ‘We geloven allemaal in dezelfde God,’ zei ze kalm. ‘Niet in die hoop stenen die de kerk vormt. Ik ga gewoon mee naar de Hervormde kerk. Maria zal mij daar ook wel aanhoren.’

Huib vond alles best, zoals hij later ook alles best vond. Hij ging mee naar de catechisatie, maar wandelde met de kerst ook rustig de roomse kerk binnen om naar de kerststal te gaan kijken, die ingericht was in de zijbeuk van de kerk.

Daar zat Egbert niet mee, zei hij schouderophalend. Dat deed hij als kind ook, al vonden zijn ouders het niet goed.

Hanne en Egbert kregen nog twee kinderen, twee meisjes, met prachtige namen. Dat zou wel Belgisch zijn, dacht de buurvrouw een beetje jaloers. Want haar kinderen heetten Janna en Hendrika en dat klonk toch anders dan Celestine en Liselotte. Het oudste meisje was vernoemd naar het zusje van Huib dat stierf in het oorlogsgeweld in België.

Toen zij geboren werd, kreeg Hanne een vreselijke huilbui, zei Egbert later een beetje aangedaan. De gedachte aan het overleden kindje op een Belgisch kerkhof in een klein stadje werd haar toen te veel. Hanne had stiekem op een zoon gehoopt, maar toen het een meisje werd stond ze erop dat het kind Celestine zou heten. Egbert had daar niets op tegen en

plakte er Hendrika achteraan, naar zijn moeder. Dan was die ook vernoemd, zei hij tegen de ambtenaar op het gemeentehuis.

Afkortingen als roepnaam werden niet geaccepteerd door Hanne. Haar eigen naam was afgekort, maar dat gebeurde niet met die van de twee meisjes. En zo klonk bij het eten de roep door het dorp: Celestine, Liselotte, eten! Opmerkelijk naast alle Janna's, Truis en Jenkens.

Het was een goed huwelijk, daar was iedereen het over eens. Egbert was een harde werker en zorgde goed voor zijn gezin. Hij maakte geen onderscheid tussen Huib en zijn eigen meisjes.

Over Huibs vader was niet veel bekend. Er stond een portret van hem in militair uniform op de schoorsteen in de deftige voorkamer waar bijna nooit gehuisd werd. Die foto was vlak voor de oorlog gemaakt, het portret van een man met een strak gezicht, zoals iedereen ernstig keek op een foto.

Hij was gesneuveld in de eerste weken van 1915. Ach, die oorlog had zoveel levens gekost. Honderdduizenden waren omgekomen in de loopgraven in Noord-Frankrijk en België. Je mocht blij zijn dat je Nederlander was en dat het land neutraal was gebleven, ook al was het hier bittere armoede geworden in die jaren.

Huib was inmiddels een volwassen man. Hij was ruim midden twintig en hij had al jaren gewerkt in de textielfabriek. Hij had mogen leren van zijn stiefvader, maar dat wilde hij niet. 'Jongen, doe dat nou, ga nou naar die ambachtschool. Als jij een goed vak leert, heb je altijd werk,' pleitte Egbert, maar het was tegen dovemansoren gezegd. Hannes pleidooi hielp evenmin.

Egbert had nog even tegen zijn vrouw gezegd dat hij zijn ouderlijke macht wilde laten gelden en de jongen toch naar de school zou sturen. 'Ooit zal hij er dankbaar voor zijn,' had hij nog gezegd. Maar hij kende zijn stiefzoon goed genoeg om te weten dat het een mislukking zou worden. Huib had

zich iets in het hoofd gezet en daarmee was de discussie voorbij.

Huib ging liever met zijn kameraden de fabriek in. En daar werkte hij alweer vele jaren. Hij was een goede wever en hij mopperde nooit. Zijn baas wist dat als Huib 'nee' zei, het nee was. Niemand kreeg hem dan op andere gedachten. 'Stronteigenwijs,' zeiden zijn collega's weleens. Ze hadden toch geen hekel aan hem. Je kon op die Belg bouwen. En ieder mens had tenslotte zijn eigenaardigheden, werd er dan aan toegevoegd.

Huib was jaren ouder dan zijn halfzusters, die waren nu van die giechelende bakvissen en daar ergerde hij zich weleens aan. Huib hield van rust, overzicht en betrouwbaarheid.

De meisjes waren dol op hun oudere broer en schepten graag op over hem. 'Ik zeg het tegen mijn broer, hoor' was een dreigement dat indruk maakte. Niet dat Huib ooit een stap had gezet om de ruziënde vriendinnetjes van zijn zusjes te achtervolgen. Het zou niet in hem opkomen en dat wisten de zusjes ook wel.

De jaren waren slecht geworden, werkloosheid en armoede grepen om zich heen toen in Amerika de beurzen in elkaar zakten en de banken failliet gingen. Ook in de textiel fabriek vielen ontslagen nadat de lonen al een paar keer verlaagd waren zodat de fabriek kon blijven draaien. Huib was een van de weinige jongemannen die nog konden blijven. De een na de ander verdween in de steun: er was geen werk meer.

Vader Egbert en hij waren de enigen van het gezin die nog werk hadden. De beide meisjes waren al ontslagen. Celestine had nog een baantje kunnen vinden voor enkele dagen als hulp bij de dominee en zijn ziekelijke vrouw, maar wat ze daar verdiende mocht geen naam hebben, zei moeder Hanne soms wat bitter. De dominee dacht zeker dat het een eer was om voor hem te werken. 'Blijf vooral uitkijken naar wat anders,' zei Hanne kalm, 'je gaat er weg zo gauw je kunt.'

Huib hoorde dat blijkbaar niet eens. Egbert schudde het hoofd soms: ‘Het is net als in dat gedicht: en de boer, hij ploegde voort. En Huib, hij gaat zijn eigen gang.’ Hij had zich soms weleens afgevraagd waar de jongen naar aardde. Niet naar Hanne, die was redelijk en nuchter en kon behoorlijk temperamentvol zijn. Waarschijnlijk aardde de jongen naar zijn vader. Van wat hij over Huibs vader had vernomen bleek wel dat Corneel Bosschaard ook niet al te meegaand was en redelijk onverstoorbaar zijn gangetje ging.

Een enkele keer had Egbert zijn vrouw gevraagd of ze niet terug verlangde naar haar oude leven in België.

‘Nee,’ zei ze dan te kort.

Eigenlijk wist Egbert het ook wel, maar hij wilde blijkbaar zekerheid. ‘Je hebt daar toch nog een zuster? Die heb je nooit teruggezien,’ zei hij peinzend. ‘Je eerste man heeft ook nog familie, nog wel heel wat zelfs.’

‘Egbert, mijn zuster is dood, dat weet je. Die rottige oorlog heeft zoveel kapotgemaakt, zoveel wonden geslagen dat ik er niet mee geconfronteerd wil worden. Ik heb hier een nieuw leven opgebouwd, met jou, met de kinderen en dat is me veel meer waard dan mijn oude vaderland. Wat mijn eigen familie betreft: we hingen als los zand aan elkaar, dat krijg je als de ouwelui vroeg sterven. Ik zag mijn zuster voor de oorlog niet zo vaak, ze woonde toen al in Antwerpen. Je weet waarom ik niet aan haar herinnerd wil worden...’

Dat wist Egbert en daarom werd er zelden over gesproken.

Hanne had weleens gezegd: ‘Toen ik trouwde was alleen de broer van Corneel, Jean, aanwezig. Onze Jan, zei Corneel altijd, maar ik noemde hem Jean, ik weet niet eens waarom. Hij is de enige die ik nog weleens zou willen ontmoeten. Maar ja, België is niet naast de deur. De reis ernaartoe is duur, zeker in deze jaren, en Jean moet ploeteren om het hoofd boven water te houden op dat kleine gedoetje van hem. De andere broers en zusters van Corneel vergaat het net zo. Wij moeten maar contact houden via brieven en dat doen we ook...’

Daar bleef het bij.

Huib leefde ondertussen zijn eigen leven. Hij had nog geen verkering, al waren er wel jonge vrouwen die ondubbelzinnig lieten blijken dat hij hun interesse had.

‘Er moet heel wat gebeuren wil hij in beweging komen voor een vrouw,’ verzuchtte Hanne soms tegen haar buurvrouw. ‘Ik heb weleens gedacht: Huib is nou echt het type voor een vrijgezel. Als hij zijn schuurtje met gereedschap maar bij de hand heeft.’

‘Ach,’ dacht de buurvrouw optimistisch. ‘Straks komt er eentje langs die hem de kop op hol brengt en dan moet jij eens kijken hoe snel hij voor de dominee staat.’

Hanne glimlachte. ‘Ik heb zelfs weleens gedacht dat hij er nou eentje is, die een meisje vanuit de verte bewondert. Maar hij zal niet gauw werk van haar gaan maken. Ik krijg er geen vinger achter, op dat gebied is hij zo gesloten als een pot.’ Ze zuchtte. ‘Hij heeft de leeftijd anders wel om eens verder te kijken dan dat schuurtje.’

‘En hij heeft werk,’ stemde de buurvrouw in.

Ze zwegen beiden. Werk was belangrijk in deze jaren. Het ging al jaren slecht in de textiel. De armoede had zijn intrede in veel gezinnen gedaan na de vele ontslagen. Het leven werd schraal, de luxe dingen als een abonnement op de krant of een uitstapje met de trein werden schaars. Het geld kon beter bewaard blijven voor andere zaken. De kranten schreven over de recessie, die wereldwijd toesloeg. Je kon er wel over schrijven, maar je veranderde er niets aan, verzuchtte de buurman soms over de heg als hij met Egbert de politiek stond te bespreken.

Hanne was blij dat Huib nog werk had, net als Egbert. Zij waren bevoorrecht ten opzichte van anderen, waar vaak het loon van de vader of van een van de kinderen het enige inkomen was. En Celestine bracht ook nog wat in, al was het dan weinig.

Ondersteuning na ontslag was er niet bij in zo’n geval. Dat had ook zijn voordelen: je hoefde niet elk uur je papieren te laten afstempelen bij het arbeidsbureau, zoals de vele werk-

lozen moesten doen. De werkverschaffing was lang geen pretje, dat wist iedereen.

‘Vooruit,’ zei Hanne monter en stond op. ‘Wij mogen niet klagen, buurvrouw, al doen we dat graag.’

De ander lachte en stond eveneens op. ‘Wees blij dat hij nog thuis is. Voor je het weet zie je hem amper meer. Dat gaat zo vaak met die getrouwde jongens, vooral als ze met een vrouw komen aanzetten die jij niet ziet zitten. Ik weet het, ik kan erover meepraten.’

Hanne knikte. Daar zei de buurvrouw iets. Die kon meepraten over een slechte verstandhouding tussen schoonmoeder en schoondochter. Haar zoon liet zich amper zien sinds hij getrouwd was. Hanne zweeg er maar over. De buurvrouw was niet gemakkelijk, haar schoondochter ook niet. Ze leken op elkaar. Dat beweerden geleerde lieden ook: een jongen trouwde met een duplicaat van zijn moeder, daarom was er zoveel narigheid op dat gebied. Het waren geen van beiden slechte mensen, maar ze verdroegen elkaar niet en daar zat de zoon tussenin. Die koos partij voor zijn vrouw. Hij moest uiteindelijk met haar huizen.

Ze keek de vrouw na. Ik hoop niet dat Huib met een vrouw aankomt die ik niet mag, dacht ze. Dat kan zomaar. Ik ben ook niet de gemakkelijkste, daar heb ik het leven niet naar gehad.

Nou ja, dat zien we dan wel weer.

Een paar huizen verder kwam de brievenbesteller aanlopen. Hanne wachtte tot hij naderbij was. Waarschijnlijk was er niets, er kwam niet zo vaak iets met de postbode. Maar ze was toch elke dag een beetje in afwachting van de man en zeker nu, zo vlak na januari van het jaar 1934.

Eens in de zoveel tijd kwam er een brief uit België van haar zwager Jean. Het was nu alweer een tijd geleden dat hij iets van zich had laten horen en meestal kwam er rond de jaarswisseling een brief. Die beantwoordde ze dan meteen zodat er vaak binnen twee dagen alweer een antwoord

terugging naar België.

Ze had Jean niet weer gezien sinds ze in 1914 naar Nederland was gevlucht met de kleine Huib. Na de oorlog had hij een keer aangekondigd dat hij wilde komen, maar hij had het niet gedaan. Waarschijnlijk was de reis te duur voor hem, net als voor haar.

Hij had geschreven dat zijn bedrijf veel schade had opgelopen door de oorlog. Hij moest de opbouw zelf betalen. Er was geen geld en vooral geen tegemoetkoming van de overheid of van wie dan ook. Dat zat er voor de Vlamingen toch niet in, had hij bitter geschreven. En dan mocht hij nog van geluk spreken omdat hij te noordelijk woonde voor het front dat in de Zuidwesthoek van het land was gelegen. Daar was alles verwoest. Er waren hele steden waar geen huis meer overeind stond, zoals de oude stad Ieper.

Hanne had zelf nooit aangekondigd naar België terug te gaan en dat begreep Jean volkomen, al werd er niet over gesproken.

Van de andere broers en zusters hoorde Hanne weinig, ze kreeg alleen een kaart met oud en nieuw. Jean schreef mede namens hen. Ze waren maar eenvoudige boeren, die een hoop energie moesten steken in het schrijven van een nette brief. In de loop der jaren waren een zuster en een zwager overleden.

Van haar eigen familie hoorde Hanne helemaal niets meer. Dat was ook geen wonder. Na de vroege dood van de ouders werden de kinderen 'verdeeld' over diverse adressen. Ze hadden beter in een weeshuis terecht kunnen komen, had Hanne weleens gedacht, misschien was het dan allemaal anders verlopen. Dan had je elkaar nog gehad. Van haar broer had ze al in geen jaren iets vernomen. Ze wist niet of hij nog leefde. Hij had het front in Diksmuide overleefd, maar wat er daarna gebeurd was, wist ze niet.

Hanne zag de familie van Corneel als de hare en de laatste jaren kende ze een nieuw soort angst. Telkens als er een brief kwam, was ze een beetje bang dat erin zou staan dat er weer

een van die weinige familieleden van Corneel in België was overleden. Ze werden allemaal zo langzamerhand ouder en niet iedereen haalde de tachtig jaar. Gelukkig was zo'n bericht niet meer gekomen na het overlijden van Corneels broer en zuster.

De postbode zwaaide al toen hij nog bij de burens voor de deur stond. 'Ik heb een brief van je zwager,' riep hij jolig.

Hanne voelde zich enigszins verstarren. Ze was blij en ze was bang, dat was altijd zo. Wat zou Jean schrijven? Was er iets gebeurd in het verre België dat haar diep zou raken? Daar was eigenlijk weinig voor nodig. Het verleden was niet ver weg, die hele oorlog speelde haar nog volop parten.

De kinderen, en in het bijzonder Huib, wisten van niets en dat moest zo blijven, hadden zij en Egbert lang geleden besloten. De kinderen hadden ook geen idee van de Belgische familie en haar perikelen. Ze kenden alleen de naam van oom Jean en zijn vrouw Anna. Een boeregezin dat hard ploeterde om het hoofd boven water te houden en het waarschijnlijk een stuk slechter had dan zij in Nederland.

Ze wisten dat er drie kinderen waren in het gezin, drie neven. De oudste was al getrouwd, de tweede was vertrokken uit de omgeving en woonde in Ieper, de herbouwde stad in het zuiden, de derde was in dienst, hij was in het leger in de Congo. Dat lag in Afrika, ze hadden het opgezocht in een oude schoolatlas.

De brievenbesteller kwam het tuinpad op lopen en overreikte Hanne een brief met een vreemde zegel. 'Mooie zegel,' zei hij ongegeneerd. Hij verzamelde postzegels en kreeg ze ook vaak van Hanne.

Ze knikte met een strak gezicht. De envelop was dikker dan normaal, er scheen iets bij in te zitten. Er zaten ook twee zegels op in plaats van een. 'Morgen krijg je de zegels,' beloofde ze.

De man liep alweer verder. Hij had nog een tas vol post te bezorgen en Hanne liep langzaam naar binnen en sloot de deur voorzichtig achter zich.

Haar hart bonkte, zoals altijd als er een brief uit België kwam. Onrust, angst en pijn woelden door haar heen. Nee, de oorlog was niet voorbij, dacht ze. Die ging nooit voorbij. Daarvoor was er te veel gebeurd in het verleden. Te veel verdriet, te veel pijn, te veel wonden en te veel haat.

Toen Huib tussen de middag snel even thuiskwam om te eten, viel hem meteen op dat er iets was voorgevallen. Moeder was ongewoon druk voor haar doen en opgewekter dan normaal. Ze was altijd te rustig, bijna neerslachtig, maar nu straalde de monterheid van haar af.

Vader was zoals hij altijd was, rustig en nadenkend, maar ook hij fronste even de wenkbrauwen.

‘Goed nieuws uit België?’ vroeg hij met een blik op de envelop met de vreemde postzegels naast het radiotoestel op het kleine kastje. Hanne knikte zonder te antwoorden en schepte het eten op.

De beide zusters keken haar vragend aan. Ze hadden de drukke manier van doen van hun moeder ook al gemerkt, maar vroegen niets. Ze kenden het gedrag van hun moeder; ze had vaker last van stemmingen. Van heel stil tot een woede-uitbarsting en daarna was ze meestal dagenlang weer heel rustig. ‘Dan zijn de toppen weer even onder water,’ zei Huib soms.

‘Is er iets bijzonders gebeurd in België, moeder?’ vroeg Huib langzaam. Hij zou nooit, zoals de meisjes, ‘moe’ zeggen.

‘Nee, nee, wat gebeurt daar nu?’ vroeg ze meteen geagiteerd.

‘Kon toch,’ mompelde hij en hij ging op zijn vaste plaats aan de keukentafel zitten. Het leek voor hem al afgedaan. Moeder zei dat er niets was, dus spendeerde hij er verder geen gedachten aan.

Egbert keek over de tafel naar zijn vrouw. Nee, er was wel iets gebeurd, dacht hij. Dit was niet Hannes normale manier van doen. Maar hij zou het nog wel horen, er was tussen de middag weinig of geen tijd om een uitvoerig gesprek te houden. Er stond iets belangrijks in die brief uit België, dat was zeker.

Hanne keek niet verdrietig. Slecht nieuws was het dus niet

geweest. Hanne was weleens in een depressieve bui geraakt na een brief uit België. Dat had hij ook al meegemaakt. Dan was ze geïrriteerd, kortaf en soms ronduit niet te genieten.

De meisjes stonden meteen na het eten weer op. Ze wilden weg. De oudste moest naar de dominee, die bij wijze van spreken met het horloge in de hand stond te wachten of ze wel op tijd kwam. De tweede wilde achter een baan aan, die in een advertentie werd aangeboden. Ze had het net gisteravond gelezen in de krant. Kandidaten konden zich om een uur 's middags melden voor een sollicitatie. Ze wilde graag de eerste zijn. Ze zou beslist de enige niet zijn.

Huib had iets minder haast. Hij had nog tijd voor de harde fluit, die de arbeiders naar de fabriek riep, over het dorpilde. Hij keek nog even in de schuur en zag door het raam heen zijn ouwelui praten. Het ging vast over die brief uit België. Hij kreeg de neiging te zuchten. Hopelijk trekt het snel weer bij, dacht hij berustend.

Hij zag zijn moeder de brief pakken en iets uit de envelop trekken. Het was geen briefpapier, het leek meer een uit de krant geknipt artikel. Vader knikte, pakte het aan en las het. Toen glimlachte hij en gaf het papiertje terug. Zijn moeder lachte breeduit. Het was zeker geen slecht nieuws.

Vader zette de pet op en liep naar de deur. Hij moest weer naar de fabriek. Vooruit, Huib, jij moet er ook weer naartoe. Moeder zal het vanavond wel vertellen. Het is in ieder geval niet iets om je zorgen over te maken. Ze lacht en dat is een goed teken.

Er werd niet gesproken over de bewuste brief toen Huib 's avonds bij de tafel zat en naar de radio luisterde. De nieuwsberichten werden voorgelezen. Narigheid alom, dacht hij vaak. Nu ging het over de Nederlander die in Duitsland was opgepakt voor het in brand steken van de Rijksdag. Ze hadden hem bij een proces, dat van september tot december duurde, al ter dood veroordeeld. Vanmorgen was het vonnis

voltrokken door middel van onthoofding, meldde de nieuwslezer.

‘Ze hebben een onschuldige onthoofd,’ zei Egbert grimmig. Hij had vele avonden met het oor strak aan de radio gezeten toen het proces nog liep. Het had soms geleken alsof de man maar wat brabbelde en niet eens goed bij zijn verstand was. ‘Ze hebben hem iets gegeven zodat hij niets zinnigs meer kan zeggen,’ had Egbert vaak gezegd als er bericht werd over de gang bij het proces.

Het werd even stil in de keuken bij het horen van het bericht. ‘Dat regime in Duitsland deugt niet,’ zei hij nogmaals grimmig. ‘Ik ben niet de enige die er zo over denkt.’

Maar velen dachten er anders over, besepte Huib. Heel veel mensen, zelfs hier in hun eigen dorp, vonden dat Hitler de zaken in Duitsland goed aanpakte. Het ging daar een stuk beter met de economie dan in Nederland. In Duitsland werd volop gewerkt, daar werden banen geschapen. De grote werkloosheid in het land werd degelijk aangepakt door grote projecten aan te vangen: autobanen aanleggen, grote fabrieken draaiden volop en de eerste tekenen dat er resultaten werden geboekt waren er al. De werkloosheid liep snel terug.

‘Wat voor fabrieken draaien volop?’ wilde Egbert weten. ‘Als het maar geen wapenfabrieken zijn. Ze staan daar te vaak in het gelid in dure uniformen. Die Hitler loopt ook rond als een trotse haan en altijd in zo’n duur pak met de nodige ordetekens. Dat is geen goed teken.’

Ja, dat kon wel waar zijn, maar in Nederland werd het nog veel gekker, zeiden sombere stemmen. Er kwam nog veel meer werkloosheid dan er al was. Of Colijn nou de juiste man op de juiste plaats was, betwijfelden velen. Hij hield vast aan een gouden standaard: de harde gulden moest op peil blijven.

De export liep steeds meer terug door die peperdure gulden en het land moest het hebben van de export. Colijn wilde bezuinigen en dat deed hij overal op.

De oppositie was kansloos, ook die nieuwe partij van inge-

nieur Mussert. Die was het afgelopen jaar sensationeel hard gegroeid. Volgend jaar waren er verkiezingen; dan konden er weleens grote verschuivingen komen in de politieke verhoudingen. Die man had goede ideeën over de economie en de werkgelegenheid. Hij had gelijk: je hoefde alleen maar naar de magazijnen in de fabriek te kijken en dan wist je genoeg. Er moest echt iets gebeuren, anders kwamen er nog meer ontslagen en dan kon de fabriek nog weleens helemaal stil komen te staan, zoals overal in Twente dreigde.

‘Dat regime van Hitler houdt geen stand,’ zei moeder Hanne ineens. ‘Dat duurt geen duizend jaar, zoals ze beweren. Dat duurt nog geen honderd jaar. Hij schuift iedereen aan de kant en lapt de wetten aan zijn laars. Hij heeft het parlement al naar huis gestuurd.’

Egbert was het niet met haar eens, zag ze. ‘Dat soort regeringen houdt het lang vol en die Hitler doet veel aan de werkverschaffing. Daar zijn de meeste mensen gevoelig voor. Het is nog altijd de maag die vooropstaat, niet de geest en de moraal. Eerst eten, dan de rest. En dat parlement van Duitsland, dat was al jaren niks. Het was een rommeltje in die Weimarrepubliek voor Hitler rijkskanselier werd. Nee, die man zit voor de eerste jaren goed vast in het zadel en ik houd mijn hart vast voor dat militaire gedoe.’

‘Er bestaat nog iets als gerechtigheid in de wereld,’ zei ze.

Daar was Huib niet van overtuigd. Nederland was verontwaardigd genoeg over die voltrokken doodstraf in Duitsland. Het zou niets helpen, dat wist iedereen. Grote woorden en geen daden. Dat was de regering tegenwoordig.

Hij hoorde ineens België noemen vanuit de radio. Hij keek op. Zijn oren spitsten zich altijd als hij België hoorde noemen. Huib had weliswaar de Nederlandse nationaliteit gekregen toen zijn moeder hertrouwde, maar België was voor hem nog steeds een speciaal land, zijn geboorteland. Niet dat hij er ooit was geweest of er zelfs maar over piekerde om erheen te gaan, maar toch. België was niet zomaar een stuk ‘buitenland’.

De stem uit de radio deelde mee dat een staatsbegrafenis had plaatsgevonden in Brussel waarbij zelfs de koning aanwezig was geweest. De laatste dagen was België vaker genoemd. Er was een moord gepleegd op een prominent figuur in dat land. Een kolonel uit een gegoede Belgische familie, die zijn sporen had verdiend in de oorlog. Hij was opgefallen door zijn moed in diverse veldslagen aan het front in Zuidwest-België, zoals steevast bij elke berichtgeving werd vermeld. Het Franse deel van België was in rouw gedompeld, werd erbij gezegd.

Over de Vlaamse bevolking werd niet gesproken, die hoorde er niet bij, zei moeder Hanne bitter. Die hoorde er nooit bij, die was er om te werken voor die Walen.

De politie had de man op oudejaarsavond aangetroffen in zijn grote landhuis in de Ardennen, zei de omroeper. Zijn vrouw was enige jaren geleden overleden en hij woonde alleen met een stoet personeel. Zijn kinderen waren met vakantie in het buitenland. Het personeel was maar mondjesmaat aanwezig geweest. Het was immers oudejaarsavond. Men dacht aan een roofoverval. De bandieten zouden via een geforceerd raam zijn binnengekomen. Ze hadden echter weinig buit gemaakt, zelfs een sieradendoos vol kostbare juwelen lag gewoon op het bureau. De daders zouden gestoord zijn tijdens de overval, was de algemene gedachte. De oorlogsheld was koelbloedig doodgeschoten, dat wel. Hij was aangetroffen achter zijn bureau in een plas bloed.

Op Nieuwjaarsdag had de radio er ook al melding van gemaakt. Hanne en Egbert waren toen bij de burenen op visite vanwege het nieuwe jaar. Huib had het niet eens verteld toen ze weer thuiskwamen. Enerzijds omdat hij het alweer vergeten was, anderzijds omdat moeder soms zo fel kon reageren als het over de oorlog ging. Die oorlog betekende nog steeds de dood van zijn vader en zijn kleine zus.

Zo'n vermoorde kolonel was ver van zijn bed. Hij had er uiteindelijk niets mee uit te staan. Maar nu spitste hij toch de oren. Hadden ze de daders opgepakt? Er zou zonder meer

een klopjacht op hen zijn gehouden, ze behoorden tot de meest gezochte misdadigers van het land. Nee, er werd melding gemaakt dat er nog geen spoor van de daders was gevonden. Dus vandaag was de kolonel begraven. Een staatsbegrafenis nog wel, waarbij zelfs de koning acte de présence had gegeven.

Huib had zich alweer afgewend. Tja, een militair als deze man stierf niet op het slagveld, dat was voorbehouden aan gewone soldaten. De man zou ongetwijfeld dapper zijn geweest in zijn bunker ver weg van het front, dacht hij cynisch. Doodgeschoten bij een roofoverval, maar bij zo'n man was meer te halen dan bij een arbeider, zouden de daders hebben gedacht. Natuurlijk waren het bandieten, die opgepakt moesten worden.

Een jaar of tien geleden, Huib was toen een jaar of vijftien, was er in deze omgeving een man vermoord. Hij kwam terug van de notaris en volgens de geruchten had hij meer dan duizend gulden op zak. Dat scheen de dader te hebben geweten. Tweehonderd meter van zijn huis was de man neergeslagen en het geld bleek verdwenen. De dader was nooit gepakt. Er gingen geruchten dat het een familielid was geweest, dat de man had opgewacht. Een vreemdeling wist niet dat hij zoveel geld bij zich had.

De krant schreef later dat het onverantwoord was om met zoveel geld op zak langs de straat te gaan. Het leek een beetje alsof de man zelf schuld had aan zijn dood. Was het niet ook onverantwoord van die kolonel om zijn rijkdom te etaleren met zo'n duur huis en een stoet personeel?

Huib keek op en zag zijn moeder met samengeknepen lippen staan bij het fornuis met de koffiekkan in de hand. Zij had ook de radio gehoord. Hij had haar zelden zo bleek gezien.

‘Moeder, voel je je niet goed?’ vroeg hij meteen.

‘Ik voel me prima, jongen, beter dan in een lange tijd. Maak je over mij geen zorgen.’ Het klonk bijna agressief.

Egbert stond op en zette zijn vrouw neer op een stoel. Hij nam de koffiekkan en schoof hem terug op het fornuis. ‘Even

kalmpjes, vrouw,' zei hij enkel en schoof een stoel bij.

Ze zuchtte diep en keek toen op. Een glimlach, die niets vriendelijks had, plooidde om haar mond. 'Er is nog gerechtigheid op de wereld. Gelukkig dat ze die kerel hebben afgeschoten. Hij verdiende niets beters. Ik hoop dat ze de daders nooit zullen vinden. Die verdienen een medaille; dat meen ik uit de grond van mijn hart.' Het klonk hartstochtelijk, zo had Huib zijn moeder nog zelden gehoord.

Hij staarde haar verbaasd aan. 'Wat zeg je me nou, moeder? Ken jij die man soms?'

'Nee, die ken ik niet, maar ik heb wel van hem gehoord. Een dappere vent? Laat me niet lachen. Het is een moordenaar, niks meer en niets minder. Hij heeft honderden jonge mannen willens en wetens de dood in gejaagd door zijn optreden. De soldaten waren bij hem geen mensen, ze waren letterlijk kanonnenvlees, vooral de Vlaamse jongens...'

Huib knikte en dacht aan zijn vader, Corneel. Een van die vele jonge mannen, die ook de dood in werden gejaagd op het slagveld. Kanonnenvlees. Hij begreep de woede van zijn moeder. Haar leven als jonge echtgenote en moeder ging ondersteboven, ze bleef alleen achter met een kind, zonder inkomsten, zonder vooruitzichten, zoals duizenden jonge vrouwen achterbleven. Ze vluchtte weg van haar familie naar een vreemd land met achterlating van een gedood kind en een verwoest huis. Dat was ook genoeg om een diepe haat te hebben tegen het soort man dat besliste over leven en dood. Door hen ontstonden de oorlogen. Zij begonnen over eer en lieten onschuldigen met hun leven betalen voor diezelfde eer.

Een hele generatie jongemannen was omgekomen aan de fronten in België en Frankrijk in die grote oorlog, dat had Huib meer dan eens gehoord en gelezen. 'Nooit meer oorlog', was een leuze die vaak genoeg werd gehoord.

Een bittere oud-soldaat had eens voor de radio verklaard dat er een stukje land was in Noord-Frankrijk waar hij in drie minuten overheen kon lopen. In de oorlog hadden hij en zijn kameraden er drie maanden over gedaan, maar de meesten

hadden nooit de overkant bereikt en waren onderweg achter gebleven. Zinloze aanvallen voor een paar meters landwinst, uitgedacht en opgedragen door zich belangrijk voelende mannen ver weg in veilige bunkers.

Deze kolonel was een van die vele officieren uit die tijd. Zij waren nooit voor de krijgsraad gedaagd. De weduwen van de gesneuvelde soldaten bleven met lege handen achter, maar deze lieden kregen onderscheiding na onderscheiding en een deftig pensioen.

Dat kon je nu weer zien: de man kreeg een staatsbegrafenis. Zelfs de koning verscheen op zijn begrafenis. Ze moesten eens omzien naar al die graven op die dodenakkers bij de slagvelden, naar al die duizenden jongelui, die voor eeuwig vermist waren geraakt in die verwoeste gebieden van België en Noord-Frankrijk.

Maar ja, zo was het leven. Zo zat een mens in elkaar: oorlog was een spel. Een mensenleven telde niet. Het was goed dat Huib nu in een land woonde dat de neutraliteit hoog in het vaandel had, dacht hij meer dan eens.

Twee avonden later pakte hij eindelijk de brief, die nog steeds naast de radio lag. Normaal las hij de brieven niet. Moeder vertelde wat oom Jean schreef en dan vond Huib het goed. Hij kende de oom niet, hij had hem zelfs nog nooit gezien.

Vader was naar de wekelijkse avond van de fanfare, waar hij trompet speelde, en moeder was even naar de buurvrouw gelopen. Dat deed ze wel vaker. Naast hen woonde een oude, alleenstaande vrouw, die zich met moeite kon redden. Moeder Hanne waste voor haar en haalde soms boodschappen. Ook de andere buurvrouwen bemoeiden zich met de verzorging zodat de vrouw in haar eigen huis kon blijven wonen. Anders zou ze misschien ergens in een stad in een soort oudevrouwentehuis terechtkomen.

De buurvrouw was gevallen, had Hanne vernomen. Niet ernstig, alleen de pols verstuikt. Nou, ze was er goed afge-

komen, zei iedereen. Voor hetzelfde geld had ze de heup of een been gebroken. Er werd even wat extra aandacht besteed aan de huishouding. Met een paar weken zou het niet meer nodig zijn.

De meisjes waren naar de meisjesvereniging getogen. Liselotte was in een beste stemming, ze had het baantje gekregen bij de kruidenier en had weer werk. Iedereen was er blij om in huis. Als Celestine nou ook nog een keer wat beters vond dan dat geploeter bij de dominee, was iedereen meer dan tevreden, zelfs dankbaar.

Huib zat zwijgend bij het fornuis. Het was koud zo midden januari, het vroom flink en de bloemen begonnen al op de ramen te tekenen. Vlak bij het fornuis was het aangenaam, maar als je aan de andere kant van de keuken bij het raam zat, kon je de rillingen over je armen voelen kruipen. Hij zou straks de luiken aan de buitenkant sluiten. Daar waren ze niet zo vlot mee bij de familie. Hanne vond die gesloten vensters onvriendelijk lijken, net alsof er niemand meer welkom was. Ze gingen pas dicht tegen negen uur, als de familie aanstalten maakte om naar bed te gaan, ook in de winterdag.

Huib had zich een mok koffie ingeschonken en stond nog even op. De radio had misschien nog een muziekprogramma of een interessant onderwerp.

Terwijl hij naar de knop tastte, zag hij de brief liggen. Er stak een stukje krant uit. Toch een beetje nieuwsgierig pakte hij de brief op en trok het uitgeknipte artikeltje tevoorschijn.

De brief rolde op de grond en Huib bukte zich om hem op te rapen. Het artikeltje ging over de moord op de kolonel, die een paar dagen geleden nog met alle honneurs begraven was. Een artikel uit een Vlaamse krant, dacht Huib. Had de oom dat gestuurd?

De toonzetting was heel anders dan de mededeling via de radio, veel feller en vijandiger. Er werd niet gerept over een groot militair waar het land veel aan te danken had en die lafhartig om het leven was gebracht door een stel misdadigers. De man was in Vlaanderen zeer omstreden, las hij tot zijn

verwondering. Er was veel kritiek op hem geweest door zijn optreden in de oorlog. Hij had vooral Vlaamse soldaten de frontlinie in gestuurd en hen bewust en moedwillig opgeofferd. Een man die na de oorlog voor de krijgsraad had moeten verschijnen, schreef de krant. Hij had zelfs de doodstraf moeten krijgen, maar dat zou nooit gebeurd zijn.

Precies wat moeder over hem zei, dacht Huib verwonderd.

Na de oorlog was de man op non-actief gesteld, schreef de krant. Uiteraard met een dik pensioen en een deftige onderscheiding. Hij gold als een persoonlijke vriend van de koning. Er was al in 1919 gepleit om een diepgaand onderzoek in te stellen naar de handel en wandel van deze man. Maar dat gebeurde niet, dan zou er te veel boven komen drijven, meesmulde de krant. Misschien zouden ze dat nu alsnog moeten doen, al was het jaren na de oorlog. Anders zou de geschiedenis ooit oordelen over deze man en over België.

De schrijver geloofde niet dat er sprake was van een roofoverval. Er was immers niets gestolen. De man had vijanden en niet weinige ook.

Huib slikte even. Stond er werkelijk wat hij dacht dat er gesuggereerd werd? Was de kolonel vijftien jaar na de oorlog vermoord vanwege zijn optreden en gedrag in die oorlogsjaren? Ben je gek, man, dan hadden ze het wel eerder gedaan.

Hij pakte de geschreven brief van oom Jean. Geliefde schoonzuster, stond erboven. Dat stond er altijd boven. Het ging goed daarginds in België, hard werken, weinig geld, maar goed gezond en nog voldoende te eten en daar dienden ze dankbaar voor te zijn. Toen begon hij over de moord op de kolonel. Met vreugde hadden ze het vernomen, schreef hij. Eindelijk gerechtigheid, zei moeder ook al. Oom Jean dacht er net zo over. Corneel is eindelijk gewroken, schreef de Belgische oom.

Huib legde de brief neer. Zat het allemaal nog zo diep na al die jaren? Vader was gesneuveld, hij was bij lange na de enige niet die dat was overkomen. Waarom waren ze zo woe-

dend op deze vermoorde man dat ze spraken over gerechtigheid, die eindelijk plaats had gevonden?

Vreemd, dacht Huib, in een oorlog sneuvelen soldaten, daar is het oorlog voor. Een paar jaar geleden was een jongeman uit het dorp omgekomen in Indië. Hij had getekend bij het KNIL. Het was een beetje een avonturier die graag wat van de wereld wilde zien. Een leven lang achter de machines in de textielfabriek was niets voor hem, had hij altijd verklaard. Toen hij ook nog slecht begon op te passen, was iedereen, vooral zijn ouwelui, opgelucht dat hij naar Indië vertrok.

Nog niet eens lang daarna sneuvelde hij op Atjeh. Hij was daarginds begraven. Natuurlijk waren zijn ouders verdrietig, maar ze accepteerden dat hij was omgekomen in de Oost. Er werd wel over hem gesproken, maar niet met de hartstocht en de haat die uit de brief sprak en die moeder tentoonspreidde.

Hij kon moeder er niet op aanspreken, dacht hij. Ze kapte alle gesprekken af. Vader Egbert beduidde hem steeds te zwijgen. Laat het maar betijen, jongen, dat is beter voor iedereen.

Nadenkend vouwde hij de brief weer netjes in elkaar en stak hem in de envelop. Hij had veel om over na te denken.

EEN ZOEKTOCHT NAAR
DE WAARHEID. WAT IS ER MET HUIBS
VADER GEBEURD?

Terug naar Vlaanderen

Huib Bosschaard is in 1914 als zesjarig jongetje met zijn moeder Hanna gevlucht naar Nederland. Zijn kleine zusje is omgekomen bij een bombardement en zijn vader sneuvelt vlak daarna aan het front bij Diksmuide, in het westen van Vlaanderen.

Huib en zijn moeder komen in Twente terecht en moeder Hanne hertrouwt met een Nederlander. Ze maken daar vrienden en denken nog maar af en toe aan hun vorige leven. Pas als Huib in de jaren dertig als gevolg van de heersende crisis wordt ontslagen bij de textiel fabriek, gaat hij terug naar zijn geboortegrond in Vlaanderen, iets waar zijn moeder op tegen is. Eenmaal daar ontdekt Huib het vreselijke waarom.

Johanne A. van Archem schreef met *Terug naar Vlaanderen* haar vijftiengste streekroman.

ISBN 978 90 5977 485 8 NUR 344

9 789059 774858

www.vclserie.nl